

The Evaluating Performance Paradigm from the Perspective of the Quran*

Mohammad Zaki Rajabi^۱ and Abdullah Tavakkoli^۲

Abstract

Performance evaluation is one of the most fundamental tasks of management. Numerous models and methods have been proposed in the field of performance evaluation of prevailing science, but over time and with changing circumstances, their effectiveness has diminished. In this regard, Islamic approaches have also been developed, yet they have not resulted in the presentation of a specific method or performance evaluation paradigm. Therefore, the main focus of this research is to extract performance evaluation propositions from the perspective of the Quran. This study aims to propose a performance evaluation paradigm based on Quranic propositions, achieved through library research and the interpretative method of Ayatollah Sadr (May he rest in peace!). The research findings demonstrate that the performance evaluation model in the field of management consists of a five-stage process aimed at organizational benefit and productivity for achieving material gains in the earthly realm. In contrast, the Quranic performance evaluation paradigm encompasses precision, comprehensiveness, and consideration of the three realms—world, intermediary realm, and the hereafter—as well as human beings' inherent material and spiritual interests within divine organizations.

Keywords: Quran, Paradigm, Model, Performance Evaluation.

*, **Date of Receiving:** ۸ January ۲۰۲۲, **Date of Approving:** ۲۷ June ۲۰۲۲

^۱. Ph.D. Graduate, Al-Mustafa International University - Iran – Qom, From Afghanistan [Corresponding Author]: (m.zaki_۱۳۵۴@yahoo.com).

^۲. Associate Professor at the Research Institute of Seminary and University: (atavakkoli@rihu.ac.ir).

الگوی ارزیابی عملکرد از منظر قرآن کریم*

محمدزکی رجبی^۱ و عبد الله توکلی^۲

چکیده

ارزیابی عملکرد یکی از اساسی‌ترین وظایف مدیریت است. تا کنون مدل‌ها و روش‌های زیادی در موضوع ارزیابی عملکرد دانش رایج، ارائه و به مرور و تغییر شرایط اثر خویش را از دست داده‌اند. در این خصوص با رویکرد اسلامی نیز آثاری تدوین شده است؛ اما تاکنون منجر به ارائه روش و یا الگوی ارزیابی عملکرد نشده است. بنابراین مسئله اصلی پژوهش استخراج گزاره‌های ارزیابی عملکرد از منظر قرآن کریم است. هدف این پژوهش، ارائه الگوی ارزیابی عملکرد از گزاره‌های قرآنی است که با جستجوی کتابخانه‌ای و روش تفسیری شهید صدر^{رحمه‌الله} انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مدل ارزیابی عملکرد در دانش مدیریت، دارای فرایندی پنج مرحله‌ای است که منفعت و بهره‌وری سازمان برای رسیدن به سود مادی در عالم دنیا ارائه شده است. درحالی‌که الگوی ارزیابی عملکرد قرآنی دقیق، گسترده و همه عوالم سه‌گانه دنیا، برزخ و آخرت را در بر می‌گیرد، و نیز فطرت، منافع مادی و معنوی انسان‌ها در سازمان‌های رحمانی را در نظر دارد.

واژگان کلیدی: قرآن، الگو، مدل، ارزیابی عملکرد.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۸ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۰۴/۰۶.

۱. دانش آموخته دکتری، جامعه المصطفی ص العالمیه قم، (از کشور افغانستان) «نویسنده مسئول»؛ (m.zaki_۱۳۵۴@yahoo.com).

۲. دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ (ataavakkoli@rihu.ac.ir).

مقدمه

قرآن کتاب مدیریت انسان، معیار دآوری و سنجه ارزیابی عملکرد است. «فَاَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ...» (مائده/۴۸)؛ این منبع و کتاب منزل الهی و ماندگار دارای گزاره‌های فراوانی در مورد ارزیابی است که امکان استخراج الگوی ارزیابی عملکرد از آن میسر است ارائه مدل ارزیابی عملکرد رحمانی از دل گزاره‌های قرآنی در بین مطالعات مدیریت اسلامی مغفول مانده و در دسترس نبودن آن ملموس به نظر می‌رسد. از این رو برای کمک به حل مشکلات ارزیابی در سازمان‌ها، به ارائه الگوی ارزیابی عملکرد استخراج شده از منبع وحی ضروری به نظر می‌رسد؛ اما تا کنون پژوهش مستقل و جداگانه‌ای درباره الگوی ارزیابی عملکرد از منظر قرآن کریم، صورت نگرفته است. البته برخی از متغیرهای مورد بحث در این مقاله، به طور عام، یا از زاویه متفاوتی در برخی کتب، پایان‌نامه، و مقالات مطرح شده است. این درحالی است که ادبیات نظری دانش مدیریت، در پیشینه پژوهش و ادبیات نظری در زمینه الگوی ارزیابی عملکرد گسترده است و پژوهش‌های فراوانی توسط محققان در این خصوص انجام گرفته است. از این رو کشف و ارائه الگوی ارزیابی عملکرد بر اساس گزاره‌های قرآن کریم، مسئله اصلی این پژوهش است.

مفهوم‌شناسی ارزیابی عملکرد در دانش مدیریت

واژه «ارزیابی عملکرد» (Performance evaluation) اصطلاحی ترکیبی است. ارزیابی به معنای عمل یافتن ارزش و بهای هرچیز، بررسی کردن ارزش چیزی، تعریف شده است (دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ۱۳۵۲: ۵/۱۸۱۴؛ معین، فرهنگ فارسی معین، ۱۳۷۱: ۱/۱۹۹)؛ در اصطلاح «ارزیابی روش یا ابزار یا وسیله‌ای است که اهداف، نقشه‌ی کار، اصلاحات لازم برای اجرا، سیستم‌های نظارت و پیگیری، اشراف بر میزان موفقیت یا شکست در رسیدن به نتایج مورد نظر را توضیح می‌دهد.» (کرد رستمی و اشکنانی، فنون مدیریت نوین، ۱۳۸۸: ۱۱۹)؛ عملکرد به معنای نتیجه کار، میزان کار (دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ۱۳۵۲: ۳۵/۳۵۵). کارکرد و نتیجه کار (معین، فرهنگ فارسی معین، ۱۳۷۱: ۲/۲۳۵۲)؛ در اصطلاح «عملکرد به معنای رفتارها و نتایج می باشد. رفتارها از فرد اجراکننده ناشی می‌شوند که عملکرد را از یک مفهوم انتزاعی به عمل تبدیل می‌کند.» (رفیع‌زاده، رونق، مدیریت و ارزیابی عملکرد با رویکرد علمی - کاربردی، ۱۳۹۲: ۱۵)؛

ارزیابی عملکرد یک اصل مهم در دانش مدیریت و سازمان است. «عبارت است از سنجش سیستماتیک و منظم کار افراد در رابطه با نحوه انجام وظیفه آنها در مشاغل محوله و تعیین پتانسیل موجود در آنها جهت رشد و بهبود.» (سعیدی و نظری، اصول مدیریت و سرپرستی، ۱۳۸۷: ۱۳۲).

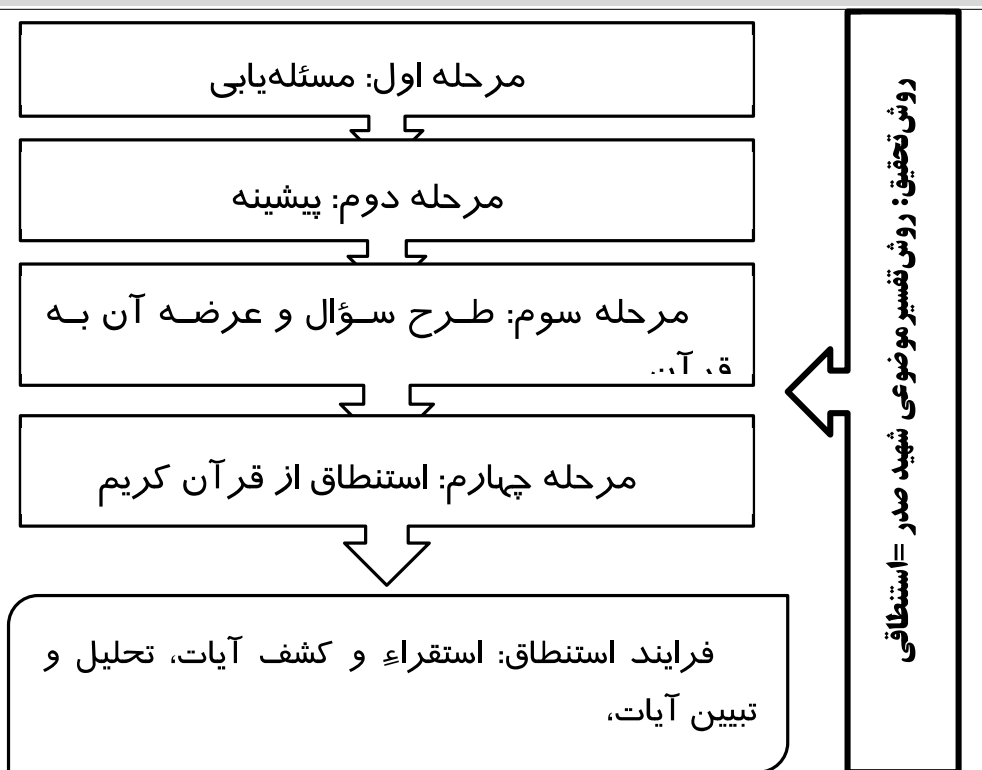
ساختار معناشناسی ارزیابی عملکرد در قرآن

در قرآن کریم آیات فراوانی در رابطه با ارزیابی عملکرد وجود دارد. واژگان حساب (مشتقات آن)؛ قضی و میزان و... هم مفهومی نزدیکی با واژه ارزیابی عملکرد مصطلح در دانش مدیریت دارند که در ذیل به توضیح مختصر آن ها پرداخته می شود: ۱. واژه حساب (مشتقات آن) اگر به معنای ظن و گمان؛ حسابگر و محاسبه کننده باشد (طریحی، مجمع البحرین، ۱۴۳۰: ۴۰/۳)؛ می توان مفهوم ارزیابی و سنجش را از واژه حساب و مترادف های آن برداشت کرد (هاشمی رفسنجانی، فرهنگ قرآن، ۱۳۸۵: ۷/۴۲۹-۴۲۹-۵۲۱-۴۹۵-۴۸۲-۴۳۴؛ ۴۰۹/۸؛ ۵۲۹-۵۵۴/۱۰)؛ واژه حساب و مشتقات آن [(اسراء/۱۴؛ حاقه/۲۰؛ انبیاء/۴۷-۱؛ نور/۳۹؛ انعام/۵۲؛ ابراهیم/۴۱؛ بقره/۲۸۴؛ طلاق/۸) در بسیاری از آیات به کار رفته که گویای ارزیابی، سنجش و اندازه گیری عملکرد است. ۲. قضی در لغت به معنای حکم کردن؛ و... آمده است (ابن منظور، لسان العرب، ۱۴۱۰: ۱۵/۱۸۶)؛ این واژه در قرآن کریم معانی گوناگونی دارد که یک معنای آن، داوری و قضاوت (ارزیابی و سنجش عملکرد) است (نساء/۶۵؛ جاثیه/۱۷)؛ ۳. واژه میزان و جمع آن (موازین)، دارای معانی متفاوتی است که یکی از معانی مهم آن سنجش اعمال و عملکرد انسان (رحمن/۹) است که کلیه کارها اعم از گفتاری، شنیداری، دیداری، یدی، مشیی و کلیه حرکات و سکنتاتی که انسان قادر به انجام آن باشد را شامل می شود.

کلیه عملکردهای مذکور با ترازویی که خداوند آماده ساخته است مانند: «۱- میزان تکونی (رحمن/۷-۸)، ۲- میزان تشریعی (حدید/۲۵)؛ ۳- قرآن کریم (شوری/۱۷)؛ ۴- انسان کامل [پیامبران و امامان]» (قرشی، قاموس قرآن، ۱۳۷۱: ۷/۲۱۳)؛ ۵- معیارهای معینی «موازین قسط» (سبحانی، منشور جاوید، ۱۳۶۹: ۵/۴۶۹)؛ مورد سنجش و ارزیابی قرار می گیرند.

روش و مراحل پژوهش

این پژوهش به صورت کتابخانه ای تبیین شده است و برای تجزیه و تحلیل داده ها، از روش استنتاجی (مبتنی بر روش شهید صدر)، بهره می برد. کاربرد روش استنتاجی دارای مراحل چندگانه است که مرحله اول آن مسئله یابی است و با استفاده از پیشینه شناسی موضوع در دانش مدیریت رایج، روش ها و مدل ارزیابی عملکرد به گونه علمی، مسئله یابی شده است. مرحله دوم پیشینه شناسی در منابع دانش مدیریت و مدیریت اسلامی است. سپس بعد از بررسی الگوهای ارزیابی عملکرد در دانش مدیریت و تجربه بشری طرح سوال و عرضه آن به قرآن است. مرحله چهارم استنتاج قرآن است که به صورت استقراء، جستجو و گردآوری گزاره های قرآنی در مورد الگوی ارزیابی عملکرد در کل قرآن کریم صورت می گیرد (بهمنی، نظریه پردازی قرآن بنیاد، رهیافت های توسعه روش نظریه پردازی قرآن بنیاد شهید صدر، ۱۳۹۷: ۹۴).

شکل (۱): الگوی فرایند روش انجام پژوهش

مسئله‌یابی

مرحله اول فرایند پژوهش مسئله‌یابی است. مسئله اصلی پژوهش ارائه مدل (الگو) ارزیابی عملکرد از منظر قرآن است که به جهت طولانی شدن بحث و واضح بودن برای جامعه هدف، از تبیین آن صرف نظر شده است.

پیشینه‌شناسی

پیشینه ارزیابی عملکرد، شیوه‌ها و مدل‌های آن در نظام اداری (Administrative system) و سازمان‌ها، در سده اخیر، بعد از شکل‌گیری مدیریت علمی (Scientific management)، ظهور پیدا کرده است (تیلور، اصول مدیریت علمی، ترجمه توسی، ۱۳۶۹: ۲۹)؛ در موضوع ارزیابی عملکرد کتاب‌های مستقلی تدوین شده است. مقالاتی هم در مجلات علمی گوناگون انشطار یافته و نیز پایان‌نامه‌هایی در این موضوع تدوین گردیده است. مهمترین کتب در موضوع روش‌ها و مدل‌های ارزیابی عملکرد، در جدول ذیل گردآوری شده است.

جدول (۱) مهمترین منابع مرتبط با موضوع پژوهش

منابع	تدوین	ردیف	نام تحقیق و پژوهشگر	سال انتشار
منابع اخص در موضوع پژوهش	کتاب فارسی	۱	ارزیابی عملکرد منابع انسانی (الگوی عملی سازی نظام ارزیابی عملکرد منابع انسانی)، احمد بزازجزایری	۱۳۷۷
		۲	ارزیابی عملکرد در سازمان های فرهنگی؛ نویسندگان: مهدی حقیقی کفاش و همکاران	۱۳۹۱
		۳	سازمان و ارزیابی سازمانی؛ رجبعلی شیخزاده	۱۳۹۲
		۴	مدیریت و ارزیابی عملکرد با رویکرد علمی- کاربردی (سازمان، مدیران و کارکنان)، علاء الدین رفیعزاده و یوسف رونق	۱۳۹۲
		۵	روش های ارزیابی متوازن منابع انسانی؛ رابطه بین افراد، استراتژی و عملکرد؛ اثر مارک ای، بکر؛ مارک ای، هوسلید و دیو اولویچ؛	۱۳۹۲
		۶	الگوی راهبردی مدیریت عملکرد سازمان؛ علیرضا آذری؛ مهدی زمانی مزده،	۱۳۹۳
		۷	ارزیابی عملکرد سازمانی (مفاهیم، رویکردها و الگوها)؛ غلامحسین نیکوکار و همکاران	۱۳۹۶
		۸	مدیریت عملکرد در سازمان های فرهنگی؛ مجتبی ایزدی	۱۳۹۶

مهمترین منابع مرتبط با موضوع تحقیق در جدول فوق، نام برده شده است، که به صورت کلی مطالبی تدوین شده است، ولی تاکنون در مدیریت اسلامی کتاب مستقل، در باره روش ها و مدل های ارزیابی عملکرد سازمانی از منظر قرآن، تدوین نشده است.

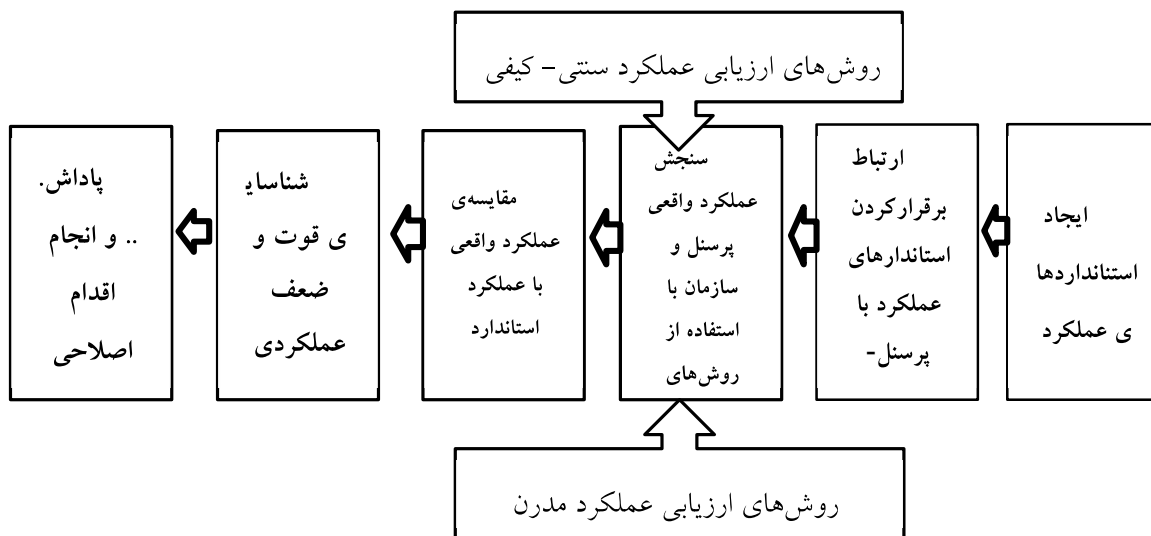

در حالی که بعد از جستجو و مطالعه پیشینه ارزیابی عملکرد در دانش مدیریت، مدل‌ها (الگوها) و روش‌های فراوانی استخراج شد؛ چراکه با کثرت تغییرات و بزرگ شدن سازمان‌ها و رقابت بین آن‌ها، مدل و نظام ارزیابی عملکرد هم باید تغییر نماید و دلایل آن را می‌توان تغییر ماهیت کار، افزایش رقابت، نوآوری‌های خاص برای بهبود، پاداش‌های ملی و بین‌المللی، تغییر نقش‌های سازمانی و تغییر تقاضاهای بیرونی، نام برد (آذری و زمانی‌مزه، الگوی راهبردی مدیریت عملکرد سازمان، ۱۳۹۳: ۱۱۶). بنابراین شناخت الگوهای مختلف ارزیابی عملکرد سازمانی و تشخیص به‌کارگیری درست و بجای آن در سازمان، ازجمله مسائل مهمی است که باید به آن توجه شود. مهمترین الگوهای ارزیابی عملکرد سازمانی در جدول (۲) بیان شده است.

جدول (۲) الگوهای ارزیابی عملکرد سازمانی (آذری و زمانی‌مزه، الگوی راهبردی مدیریت عملکرد سازمان، ۱۳۹۳: ۱۶۰)

ردیف	چارچوب پایه	عنوان الگو	ردیف	چارچوب پایه	عنوان الگو
۱	راهبردی	اندازه‌گیری عملکرد کلیدی (۱۹۸۰)	۸	منطقی	ارزیابی عملکرد سازمانی چندسطحی
۲	جامع	ارزیابی تطبیقی (۱۹۸۲)	۹	جامع	ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی
۳	راهبردی	ارزیابی سرمایه‌گذاری در منابع انسانی (۱۹۹۰)	۱۰	جامع	ماتریس اندازه‌گیری عملکرد
۴	جامع	اندازه‌گیری عملکرد ایکوگرای (۱۹۹۰)	۱۱	راهبردی	کلی (سنتی و نوین) ارزیابی عملکرد
۵	راهبردی	کارت ارزیابی متوازن (۱۹۹۲)	۱۲	منطقی	ارزیابی منابع انسانی (مالکوم‌بالدریج)
۶	راهبردی	ارزیابی عملکرد نیروی دریایی آمریکا (۲۰۰۶)	۱۳	جامع	اندازه‌گیری عملکرد اینپس
۷	جامع	ارزیابی عملکرد اچ، پی، ام، اف (۲۰۰۶)	۱۴	منطقی	ارزیابی عملکرد سازمان اپس

معرفی و شناخت الگوهای مطرح شده، فهم بهتر و آگاهی بیشتر به موضوع تحقیق را ممکن ساخته است. با مطالعه الگوهای ارزیابی عملکرد، فرایند ارزیابی عملکرد سازمانی طبق جدول (۲) استخراج شده است. مراحل فرایند ارزیابی با ایجاد استانداردهای عملکرد، شروع شده و سپس برقراری ارتباط استانداردها با سازمان و پرسنل آن مرحله‌ی بعدی است که در این الگو باید انجام شود. در ادامه ارزیابی عملکرد سازمان و پرسنل آن با روش‌هایی مناسب است که عبارتند: از روش‌های سنتی: ۱- مقایسه‌ای (سیدنقوی و همکاران، مدیریت استراتژیک عملکرد کارکنان از تئوری تا عمل، ۱۳۹۱: ۱۵۰ - ۱۷۰)؛ ۲- اسنادی (سیدجوادین، مدیریت منابع انسانی و امور کارکنان، ۱۳۸۳: ۵۲۰ - ۵۴۰)؛ ۳- رفتاری (دسلر؛ مبانی مدیریت منابع انسانی، ۱۳۸۹: ۲۰۸)؛ ۴- نتیجه‌ای (اشکنانی، مدیریت و ارزیابی (مفاهیم و کاربردها)، ۱۳۸۷: ۷۰)؛ روش‌های کیفی (حسینی و میرزاپور، کاربرد سیستم‌های کنترل کیفیت، ۱۳۸۸: ۱۱)؛ و روش‌های مدرن (قلی‌زاده و آزادخواه، مدیریت عملکرد نوین و کارت امتیازی متوازن، ۱۳۸۹: ۱۳)؛ است که هرکدام می‌تواند در ارزیابی عملکرد سازمان و پرسنل آن کارساز باشد. در ادامه مرحله مقایسه عملکرد واقعی با عملکرد استانداردهای موجود است که سبب تشخیص ضعف عملکرد سازمان و کارکنان آن می‌شود. در مرحله آخر فرایند، اقدامات اصلاحی برای عملکرد ضعیف یا پاداش برای عملکرد خوب صورت می‌گیرد (سعیدی و نظری، اصول مدیریت و سرپرستی، ۱۳۸۷: ۱۳۷).

شکل (۲) مدل مفهومی فرایند ارزیابی عملکرد دانش مدیریت و سازمان (محقق ساخته)

طرح سؤال و عرضه آن به قرآن

موضوع پژوهش «الگوی ارزیابی عملکرد از منظر قرآن کریم» است که بعد مرور پیشینه‌شناسی، خلأ و کاستی موجود، تبدیل به مسئله شده و با طرح سؤال‌هایی به قرآن کریم عرضه می‌شود. «۱- مدل فرایند ارزیابی عملکرد از منظر قرآن کریم چگونه استخراج می‌شود؟ ۲- گزاره‌های قرآنی فرایند ارزیابی عملکرد کدامند؟» محقق برای یافتن جواب‌های سؤال‌های طراح‌ی شده، به قرآن کریم مراجعه کرده و با جستجوی آیات کل قرآن به دنبال استخراج مدل (الگوی) ارزیابی عملکرد را از بین گزاره‌های آیات قرآن کریم است.

فرایند استنتاج (تدوین مدل ارزیابی عملکرد بر اساس گزاره‌های قرآنی)

مقدمه

تنوع ایجاد مدل‌های ارزیابی عملکرد نشانگر محدودبودن دانش بشری و نقص در ارائه مدل جامع است و لازم است که مدلی ارائه شود که تغییرات کمتری در آن ایجاد شود. قرآن کریم کتاب مدیریتی است که گزاره‌های فراوانی در موضوع ارزیابی عملکرد دارد که می‌توان با جستجو و مطالعه آموزه‌های و حیانی الگوی جامع ارزیابی عملکرد قرآنی را از دل آیات قرآن استخراج کرد.

فرایند ارزیابی عملکرد قرآنی دارای مراحل است و اولین مرحله آن دنیاست که مزرعه آخرت و محل عملکرد انسان است (قصص/۷۷؛ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۷: ۱۶/۷۷؛ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۱۶/۱۵۶)؛ انسان مختار است که عملکردش مطلوب (نیک) باشد یا نامطلوب (بد)؛ برای اینکه به عملکرد مطلوب برسد و از عملکرد نامطلوب دوری گزیند باید همواره به خود ارزیابی عملکرد خویش در عرصه دنیا پردازد (تحریم/۶؛ مائده/۱۰۵؛ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ۱۳۷۲: ۳/۳۹۳)؛ خداوند ناظر و ارزیاب حقیقی کلیه عملکرد انسان است و نسبت به همه کارکردهای وی اعم از رفتار، گفتار، نیت و... احاطه کامل دارد (ممتحنه/۱؛ مائده/۹۹؛ طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، بی تا: ۴/۳۵)؛ فرشتگان هم در عرصه عالم دنیا در طول نظارت الهی به ثبت و ضبط عملکرد انسان و تدوین نامه عملکرد وی مشغول هستند (انفطار/۱۰-۱۱؛ ق/۱۸؛ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ۱۳۷۲: ۱۰/۶۸۴)؛

مرحله دوم فاصل بین دنیا و یوم الحساب است که انسان با توجه به عملکردش، با بدن مثالی مدتی در عالم برزخ زندگی می‌کند. افراد و گروهایی که در عرصه دنیا در طریق مستقیم الهی، عملکردشان مطلوب (نیک) بوده؛ در سعادت و خوشبختی هستند؛ ولی کسانی که در مسیر انحراف شیطانی، عملکرد نادرست (نامطلوب) داشته‌اند، در عرصه عالم برزخ زندگی ناخوشایندی توأم با سختی و مشقت دارند (یس/۲۷-۲۸؛ بقره/۲۸؛ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۷: ۱/۱۱).

مرحله سوم عالم آخرت است. که یوم الحساب نام دارد، زمان ارزیابی عملکردهای افراد، و... که در لوح محفوظ ثبت و کتابت شده، فرامی رسد (یس/۱۲؛ جاثیه/۲۸). ارزیاب حقیقی عالم هستی عملکردهای افراد، امت‌ها، و اقوام مختلف را با معیارهای ارزیابی عملکرد مورد سنجش قرار می دهد و همچنین برای اینکه سنجش عملکردهای افراد و... عادلانه برگزار شود از شهود آفاقی و انفسی هم بهره برده می شود و به این ترتیب کاملترین، دقیق ترین و عادلانه ترین ارزیابی عملکرد در نظام هستی صورت می گیرد (انبیاء/۴۷؛ عاملی، تفسیر عاملی، ۱۳۶۰: ۶/ ۱۶۱؛ یونس/۶۱). بعد از ارزیابی عملکرد نوبت اعطای نامه عملکرد افراد و گروه‌ها و امت‌ها و... فرا می رسد. عملکردی مطلوب است که مورد تأیید شهود باشد و با معیارهای ارزیابی مطابقت کند و در این صورت است که مورد امضای سازمان دادرسی الهی و ذات حق تعالی واقع می شود و به صورت نامه به دست راست مجری عملکرد اعطا می شود (انشقاق/۷-۸؛ مترجمان، تفسیرهدایت، ۱۳۷۷: ۱۷/ ۴۴۸)؛ در صورتی که عملکرد افراد و... چنین نباشد نامطلوب بوده و به صورت نامه از پشت سر به وی داده می شود (انشقاق/۱۰)؛ به این ترتیب پاداش عملکرد مطلوب و جزای عملکرد نامطلوب به مجریانش داده می شود (تکویر/۱۳-۱۴؛ نبا/۲۱ تا ۲۵)؛

یک. عالم دنیا عرصه و محل عملکرد

عالم دنیا محل مسئولیت پذیری انسان است. وی مختار است که عملکرد مطلوب انجام دهد یا نامطلوب (سوره عصر/۳؛ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۷: ۲۰/ ۳۵۸). مدیر هستی ناظر عملکرد انسان است و نسبت به همه اعمال انسان اعم از گفتار، رفتار و نیت وی آگاهی دارد (آل عمران/۲۹؛ بقره/۲۸۴؛ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ۱۳۷۲: ۲/ ۶۸۸)؛ همچنین کاتبان اعمال، عملکرد انسان را در نامه عمل وی ثبت می کنند (یونس/۲۱؛ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۸/ ۲۵۹)؛ تا در موعد مقرر مورد ارزیابی مدیر هستی واقع شود.

عالم	ردیف	آیات	منبع	مفهوم برداشت شده
دنیا	۱	وَ ابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ	قصص/۷۷	دنیا مزرعه آخرت

جدول ۳ (۱-۱) گزاره قرآنی دنیا مزرعه آخرت

۱. عملکرد [مطلوب] و نامطلوب

عملکرد نیک و بد انسان در عرصه دنیا همانند غلاتی هستند که در فصل کاشت، روی زمین مستعد، پاشیده شده و بعد از رسیدن فصل برداشت، درو می‌شوند. عرصه دنیا محل انجام عملکرد خوب و بد انسان است و محل برداشت نتیجه آن عالم دیگری است. پس دنیا همان مزرعه آخرت است (قصص/۷۷؛ عاملی، تفسیر عاملی، ۱۳۶۰: ۳۸/۷).

از این رو عملکردی مطلوب است که ایمان و عمل همراه تواضع در برابر مدیر هستی در سازمان‌های اسلامی صورت بگیرد (هود/۲۳؛ مترجمان، تفسیر هدایت، ۱۳۷۷: ۳۷/۵)؛ یعنی عملی مطلوب است که توأم با ایمان باشد و اگر چنین نباشد مطلوب نخواهد بود. برای اینکه عملکرد انسان همواره در مسیر مستقیم الهی و مطلوب باشد باید همیشه افراد با خود ارزیابی عملکرد خویش و همچنین گروه و سازمان با ارزیابان با ایمان و متخصص، آمران به معروف و نهی از منکر مورد ارزیابی قرار بگیرند (تحریم/۶؛ آل عمران/۱۱۰).

نوع عملکرد	ردیف	آیات	مفاهیم برداشت شده	منبع
عملکرد مطلوب	۱	وَمَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّثِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ	مؤمن با انجام عمل صالح به سعادت می‌رسد.	غافر/۴۰
	۲	إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ أَحَبُّوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ	مؤمنان با انجام عمل نیک و کرنش متواضعانه جاودانه می‌شوند.	هود/۲۳
	۳	... وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُّوفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ	حسن فعلی (خیر) و قاعلی (رضایت خدا) شرط عملکرد مطلوب است.	بقره/۲۷۲
	۴	إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ	ایمان همراه انجام عمل صالح و... عملکرد مطلوب است.	عصر/۳
عملکرد نامطلوب	۱	وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ	هرگز به عملکرد های نامطلوب دلخوش نباشید.	بقره/۹۵
	۳	... وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ	کفر ورزیدن به آیات خدا عملکرد نامطلوب است که سریعاً حسابرسی می‌شود.	آل عمران/۱۹
	۳	وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ بِهِ قَدْ خَرَجُوا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ	آگاهی خدا از جلوه دادن عملکرد مطلوب به جای نامطلوب گفتار دروغ کافران.	مائده/۶۱
	۴	مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا...		غافر/۴۰

جدول ۴ (۲-۱) گزاره‌های قرآنی عملکرد مطلوب و نامطلوب

۲. آگاهی و علم خدا به عملکرد انسان (رفتار، گفتار، نیت و...).

مدیر هستی دارای اسماء و صفات بسیاری است که در قرآن و کتب ادعیه، بیان شده است؛ تعدادی از آن‌ها در بردارنده معنا و مفهوم حسابرسی (ارزیابی عملکرد) هستند که عبارتند از حسیب، علیم، خبیر، رقیب، بصیر، شهید، شاهد، و محیط (محمّدی، آسمانگر: فرهنگ جامع اسماء الله: اسما و صفات الهی در قرآن، متون دینی و ادبیات فارسی همراه با نام خداوند به ۳۱۴ زبان و لهجه ملل جهان، ۱۳۹۰: ۲۹۹ - ۱۰۵۶)؛ بنابراین خالق هستی مدیر، مدبر و ارزیاب جهان هستی است و عالم دنیا را برای اهداف معینی ایجاد کرده است که یکی از مهمترین آنها، حسابرسی (ارزیابی) و ابتلای اشرف مخلوقات (انسان) بوده و تدوین برنامه شبکه هستی برای وی سازماندهی شده، تا با ارزیابی عملکرد، واجد مدارج عالیّه کمالات انسانی (قرب الهی) گردد. قرآن کریم آیات بسیاری در باره علم خدا بر عملکرد (رفتار، گفتار و نیت) انسان دارد؛ جدول ذیل گویای علم و آگاهی خدا نسبت به عملکرد انسان است.

علم خدا	ردیف	آیات	مفاهیم برداشت شده	منبع
آگاهی و علم خدا به عملکرد انسان (رفتار، گفتار، نیت، و...).	۱	قُلْ إِنْ تَخْشَوْنَ مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يُعْلَمُهُ اللَّهُ... يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ...	مدیر هستی از آنچه در سینه‌ها پنهان و آشکار باشد، آگاه است.	آل عمران/۲۹؛ عافر/۱۹؛
	۲	... إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ	آگاه و بصیرت داشتن خدا به بندگان.	فاطر/۳۱
	۳	إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا... هُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ... وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ	...مدیر هستی از عملکرد شما و از هر چیزی و هر گونه آفرینشی، آگاه است؛	احزاب/۲؛ حدید/۳؛ یس/۷۹
	۳	...يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ...	آگاهی فراگیر علم الهی بر عملکرد انسان‌ها و ناتوانی آنان در برابر علم مدیر هستی.	بقره/۲۵۵
	۴	قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ... إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا	مدیر هستی شاهد بین بندگان و گواه بر هر چیزی است.	اسراء/۹۶؛ احزاب/۵۵
	۵	... فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا	مدیر هستی به عملکرد شما آگاه است.	نساء/۱۲۸
	۶	أَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ...وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ	علم مدیر هستی به عملکرد مخفی و آشکار.	ممتحنه/۱؛ مائده/۹۹

جدول ۵ (۱-۳) گزاره‌های قرآنی علم خدا به عملکرد انسان (رفتار، گفتار، نیت، و...).

بر اساس گزارهای قرآنی، خدا خالق یگانه و مدبر امور هستی است که به همه امور، علم و آگاهی دارد. اصل ارزیابی عملکرد سنت تغییرناپذیر الهی است و علم فراگیر مدیریت رحمانی از عملکرد رفتار، گفتار و نیت بندگان، در نظام هدفمند هستی و ارزیابی عملکرد آنان، سبب می‌شود که افراد خوب از بد جدا شود.

۳. نقش فرشتگان در ارزیابی عملکرد

ملائک (فرشتگان) موجودات مجردی هستند که با حواس لامسه قابل درک نیستند و لذا پی بردن به وجود آنها با حواس ظاهری مشکل است. کاتبان الهی فوق بشری، نقش واسطه‌ای بین مدیر هستی و انسان‌های وارسته را ایفا می‌کنند؛ چراکه بزرگی و مقام شامخ پروردگار هستی می‌طلبد که واسطه بین او و مخلوقات بشری (انسان) باشد تا ارتباط با مدیر هستی ایجاد شود. در نظام هستی فرشتگان بسیاری در سازمان پیچیده رحمانی مشغول به انجام وظیفه بوده و دارای مقام و مراتبی هستند. عده‌ای از فرشتگان به‌عنوان کارگزار به انجام وظیفه مدیریت بر آسمان و زمین، انسان، ثبت عملکردها، زندگی، روزی، مرگ، برزخ، حشر، بهشت، آتش و... را برعهده دارند. این دسته از فرشتگان طبقات گوناگونی دارند؛ در هر کاری که انجام می‌دهند دارای فرمانده و فرمانبر، و رئیس و مرئوس هستند. فرشتگان بزرگی چون جبرائیل، میکائیل، اسرافیل و عزرائیل در این دسته قرار دارند (طباطبایی، رسائل توحیدی، ۱۳۸۸: ۲۱۹).

الف. فرشتگان ثبت و ضبط کننده عملکردها (کاتبان اعمال)

مدیر هستی، ارزیاب، ناظر و شاهد حقیقی بر انجام عملکرد مخلوقات اعم از انسان‌ها و جنیان است و در اعلی درجه ارزیابی و نظارت بر عملکردها، رفتار، گفتار و نیت آنها به طور دقیق و کامل مدنظر دارد؛ اما برای اتمام حجت و اینکه مخلوقات بشری با تمام وجود، از عملکرد، رفتار، گفتار، نیت‌شان و... مراقبت کرده و همواره عملکردشان را محاسبه و ارزیابی کنند و در انجام تکالیف محوله نهایت دقت را داشته باشند، مراقبان و حافظان بسیاری سمت راست، چپ، جلو و پشت سر مخلوقاتش، برای کتابت و ثبت عملکردهای آنها قرار داده که به فرشتگان کاتب و ثبت عملکردها شناخته می‌شوند. جدول ذیل بیان کننده وظایف ثبت عملکرد مخلوقات بشری است.

کاتبان ثبت	ردیف	آیات	مفاهیم برداشت شده	منبع
فرشتگان کاتبان عملکردها	۱	... إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ	ثبت نیرنگ مکرکنندگان با فرشتگان کاتب	یونس/ ۲۱
	۲	مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ	ضبط صدا و تصویربرداری از عملکرد	ق/ ۱۸
	۳	إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ	دریافت عملکردها	ق/ ۱۷
	۴	...إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ	نسخه برداری عملکردها	جاثیه/ ۲۹
	۵	وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ... كِرَامًا كَاتِبِينَ	فرشتگان حافظان انسان و نویسندگان عملکردها	انفطار/ ۱۰- ۱۱

جدول ۶ (۱-۴) گزاره‌های قرآنی فرشتگان ثبت و ضبط‌کننده عملکردها (کاتبان اعمال)

آیات فوق بیان‌کننده این مطلب است که خداوند فرشتگانی برای نظارت، مراقبت و کتابت عملکرد انسان‌ها گمارده است، که در سمت راست و چپ انسان‌ها قرار گرفته و برای نوشتن کارهای خیر و شر به خصوص گفتار و رفتار آنان، در حال انجام وظیفه‌اند. حکمت وجود فرشتگان این است که انسان‌ها باید بیشتر مواظب عملکرد خویش باشند و از خطا و نافرمانی دوری نمایند (مدرسی، تفسیر هدایت، ۱۳۷۸: ۱۷/ ۳۹۷؛ سید قطب، فی ظلال القرآن، ۱۳۸۶: ۸/ ۴۹۵، ذیل آیه‌های انفطار/ ۱۱ و ۱۲)؛ چراکه در محضر حق قرار داشته و حتماً متوجه باشند که خداوند و فرشتگانش همیشه ناظر و ارزیابی‌کننده عملکرد آن‌هاست. بنابراین معرفت و شناخت ملائکه سبب دستیابی به جهان‌بینی گسترده حاکم بر جهان ماده، شناخت عمیق عالم هستی، حقارت و کوچکی جهان ماده در مقابل عظمت پروردگار و احساس پیوند با تمام موجودات می‌گردد (فیاض‌بخش، ساکنان ملکوت، ۱۳۸۵: ۱۵۵ - ۱۵۶).

دو. عالم برزخ فاصل بین دنیا (عرصه عملکرد) و یوم الحساب (ارزیابی عملکرد) مرگ عامل جدایی انسان از حیات دنیایی است که باعث می شود وارد حیات برزخی شود (مؤمنون/۹۹-۱۰۰؛ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۷: ۱۵/۶۹)؛ انسان در عالم برزخ دارای حیات است (غافر/۱۱) و نحوه زندگی وی وابسته به عملکردش در عرصه دنیا است؛ به گونه ای که اگر عملکرد مطلوب داشته باشد دارای حیات نشاط آور و سعادت مندی خواهد داشت (واقعه/۹۰-۹۱؛ آل عمران/۱۶۹-۱۷۰)؛ ولی اگر عملکردش مطلوب نباشد، دچار عذاب برزخی خواهد بود (واقعه/۹۲-۹۳)؛ پایان حیات برزخی آغاز آخرت است (مؤمنون/۱۰۰)؛

عالم برزخ	ردیف	آیات	مفاهیم برداشت شده	منبع
فاصل بین دنیا و آخرت	۱	وَحَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ ... وَ مِنْ وَّرَانِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ	آغاز زندگی برزخی پس از مرگ	مؤمنون/۹۹-۱۰۰
	۲	قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا أَفْنَيْنَا أَفْنَيْنَا فَاعْرِضْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ	حیات برزخی	غافر/۱۱
	۳	قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَ جَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ	بهشت برزخی پاداش عملکرد مؤمن آل پس	یس/۲۶-۲۷؛ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۱۸/۳۵۵
	۴	كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَ كُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّنْكُمْ ثُمَّ يَحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ	حیات برزخی کافران	بقره/۲۸
	۵	وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَ لَكِنَّا كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ... وَ مِنْ وَّرَانِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ	پایان برزخ و آغاز عالم قیامت	روم/۵۵-۵۶؛ مؤمنون/۱۰۰

جدول ۷ (۱-۲) گزاره های قرآنی عالم برزخ فاصل بین دنیا و یوم الحساب
برزخ، فاصل بین دنیا و یوم الحساب است که انسان با توجه به عملکردش، با بدن مثالی مدتی در عالم برزخ زندگی می کند. جستجوی گزاره های قرآنی در مورد عالم برزخ، بیان کننده این مطلب است که افراد با ایمان با توجه به عملکرد مطلوب شان خوشحال و شادند؛ ولی حیات برزخی برای افراد کافر، مشرک، منافق و مستکبر به سبب عملکرد نامطلوبشان، ناگوار و ناخوشایند است.

سه. عالم آخرت = یوم الحساب (زمان ارزیابی عملکرد)
بعد از پایان عالم برزخ، زمان ارزیابی (یوم الحساب) فرا می رسد (ابراهیم/۴۱؛ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۷: ۱۲/۷۹)؛ برپایی روز حسابرسی در گزاره های قرآنی نزد مدیر و خالق هستی بسیار آسان است (نحل/۷۷؛ مکارم شیرازی؛ تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۱۱/۳۳۰)؛ عملکردهای فردی و سازمانی که در لوح محفوظ ثبت و گردآوری شده است، مورد ارزیابی و سنجش قرار می گیرند.

قیامت (یوم الحساب)	ردیف	آیات	مفاهیم برداشت شده	منبع
روز ارزیابی عملکرد های ثبت و تدوین شده	۱	رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ... عَنِ النَّبِيِّ الْعَظِيمِ ... إِنَّ يَوْمَ الْفُضْلِ كَانَ مِيقَاتًا	قیامت روز حسابرسی؛ روز داوری و ارزیابی عملکرد	ابراهیم/۴۱ نبا/۱-۲-۳ ۱۷
	۲ وَ مَا أَمَرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هَوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ	آسانی برپایی قیامت	نحل/۷۷
	۳	إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَ نَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَ آثَرَهُمْ وَ كُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ	کتابت و ثبت عملکرد در لوح محفوظ	یس/۱۲
	۴	وَ كُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عَقِبِهِ وَ نُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مِنْشُورًا ... أَقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا	کتابت و ثبت عملکرد انسان و خواندن عملکرد خویش در قیامت	اسری/۱۳-۱۴
	۵	وَ تَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ	ارزیابی عملکرد سازمان بر اساس کتاب ثبت عملکرد	جاثیه/۲۸
	۶	فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ... وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ	تجسم عملکرد مطلوب و نامطلوب	زلزله/۷-۸

جدول ۸ (۳-۱) گزاره‌های قرآنی عالم آخرت = یوم الحساب (زمان ارزیابی عملکرد)

در سازمان دادرسی الهی هر فرد و سازمانی دارای عملکردی ثبت شده‌ای است که باید با معیارها و سنجه‌های دقیق عملکرد گزارش شده در قرآن ارزیابی شود (مائدة/۴۸؛ انبیاء/۴۷؛ حویزی، تفسیر نور الثقلین، ۱۳۸۳: ۴۳۱/۳)؛ علاوه بر معیارهای ارزیابی، شاهدان عملکردها هم حضور دارند تا عملکرد افراد، دقیق و عادلانه مورد ارزیابی و حسابرسی قرار بگیرد (یونس/۶۱؛ طیب، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، ۱۳۶۹: ۴۱۶/۶)؛

اگر عملکردهای افراد مطابق با معیارها و تأیید شاهدان قرار گرفت، مطلوب است و به دست راست وی اعطا می‌شود؛ ولی در صورت عدم تطابق با معیارها و تأیید شاهدان، عملکرد وی نامطلوب به حساب آمده و از سمت پشت سر به وی داده می‌شود (انشقاق/۷-۸؛ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ۱۳۷۲: ۱۰/۷۰۱-۷۰۰)؛ تجسم عملکرد مطلوب و نامطلوب در این روز بسیار طولانی، دیدنی است (زلزله/۷-۸؛ مکارم‌شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۲۷/۲۲۹)؛ و ارزیابی عملکرد مطلوب در آموزه‌های قرآنی سهل و آسان بیان شده؛ اما عملکرد نامطلوب بسیار و سخت و دردناک گزارش شده است (انشقاق/۷-۸ و ۱۲-۱۱-۱۰؛ طلاق/۸)؛

۱. معیارهای ارزیابی (سنجش) عملکرد در یوم الحساب

بر اساس کتاب برنامه مدیریت الهی، مدیر و مدبر هستی به عنوان رأس کل ارزیابان، برای سنجش و ارزیابی همه چیز، اعم از عقیده، فعل یا قول یا اشیاء سنگین (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۹، ص ۱۶۲)؛ معیار و میزان ارزیابی، در دنیا و یوم الحساب قرارداد شده است. [...] وَ وَضَعَ الْمِيزَانَ (رحمن/۷)، هدف از کاربرد معیارهای ارزیابی عملکرد چنانکه از ظاهر میزان به دست می آید هرچیزی است که به وسیله آن، جدایی حق از باطل، راست از دروغ؛ عدل از ظلم، فضیلت از رذیلت (طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ۱۳۷۴: ۱۹/۱۶۳)؛ جلوگیری از طغیان و عملکرد نادرست در دنیا و یوم الحساب صورت می گیرد (رحمن/۸-۹).

قرآن کریم آیات فراوانی برای مصادیق معیارهای ارزیابی عملکرد بیان می دارد؛ که در یوم الحساب، عملکرد افراد بر اساس آن؛ مورد سنجش و ارزیابی قرار می گیرند. از این رو محقق با قرائت و جستجوی فراوان و مراجعه به تفاسیر معتبر، مصداق‌هایی برای معیارهای ارزیابی عملکرد از منظر قرآن کریم به دست آورده که در جدول ذیل به اختصار بیان شده است.

ردیف	معیارهای ارزیابی	آیات	منبع	مفهوم برداشت شده
۱	اسلام معیار عام	وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ	آل عمران/ ۸۵	دین معیار و سنجش قبولی عملکرد انسان
۲	قرآن معیار خاص	فَاحْكُم بِمَا أُنْزِلَ اللَّهُ... وَ أَنْ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أُنْزِلَ اللَّهُ... وَ اخْذْهُمْ...	مانده/ ۴۸-۴۹	قرآن کریم معیار داوری و ارزیابی عملکرد انسانها
۳	موازن قسط در قیامت	و تَصْعَقُ الْمَوَازِينُ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا...	انبیا/ ۴۷	معیارهای ارزیابی و سنجش عملکرد در روز قیامت، انبیا و [انمه (علیهم السلام)] هستند
۴	نامه عمل، معیار ارزیابی عملکرد	و كُلِّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَ نُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا	اسراء/ ۱۳- ۱۴	نامه عمل بسته در دنیا و گشوده در آخرت، معیار ارزیابی
۵	حق معیار ارزیابی	وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ... ... فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَ خَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ	اعراف/ ۸ غافر/ ۷۸	حق (ذات حق)، معیار (سنجش) عملکرد انسانها در آخرت
۶	رعایت عدل و انصاف	... وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ	مانده/ ۴۲	عدالت و انصاف، معیار ارزیابی عملکرد
۷	تلاش و مجاهدت	لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِّ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً...	نساء/ ۹۵	تلاش و مجاهدت، معیار برتری و سنجش ارزیابی عملکرد در سازمان
۸	اخلاص در عمل	وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَ نَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ... وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا	بقره/ ۱۳۸- نساء/ ۱۱۴	رنگ خدایی و اخلاص در عمل، معیار و سنجش ارزیابی عملکرد انسان در سازمان

جدول ۹ (۲-۳) گزاره‌های قرآنی معیارهای ارزیابی عملکرد در یوم الحساب

۲. شاهدان «گواهان» عملکردها در یوم الحساب

گواهان فراوانی در دنیا وجود دارند که شاهدان عملکردهای افراد هستند و به دو گروه شاهدان آفاقی و انفسی تقسیم‌بندی شده‌اند؛ در قیامت در سازمان دادرسی عدل الهی با تحمل شهادت علیه

عملکردهای آنها به وظیفه خویش عمل کرده تا حسابرسی (ارزیابی عملکرد) مدیر هستی با عدالت دقیق نسبت به عملکردها به اجرا درآید. جدول (۳-۳) گویای شاهدان عملکردها در یوم الحساب است.

شاهدان اعمال	ردیف	آیات	مفاهیم برداشت شده	منبع
خالق هستی	۱	... لَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا.	خدا شاهد بر عملکرد است.	یونس/۶۱
		... ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ	مدیر هستی شاهد بر رفتار و عملکرد انسان‌هاست.	یونس/۴۶
مخلوقات شاهدان عملکرد انسان در یوم الحساب	۲	وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ	دو فرشته شاهد عملکرد انسان.	ق/۲۱
	۳	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا	پیامبر ﷺ شاهد عملکرد انسان.	احزاب/۴۵
	۴	وَقُلْ اْعْمَلُوا فَسَيَرَىٰ ... وَالْمُؤْمِنُونَ ...	امامان شهود عملکرد انسان.	توبه/۱۰۵
	۵	وَضَعِ الْكِتَابَ وَجِئَ ... وَالشُّهَدَاءُ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ ...	شهدا به عنوان شهود در ارزیابی عملکرد مدیر هستی است.	زمر/۶۹
	۶	يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ... شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ	زبان، دست و پا، گوش، چشم و پوست‌ها شاهدان عملکرد.	نور/۲۴ فصلت/۲۰
	۷	و....؛	موارد فراوان دیگر...؛	

جدول ۱۰ (۳-۳) گزاره‌های قرآنی شاهدان عملکرد در یوم الحساب

شاهدان عملکردهای انسان، دو دسته‌اند:

الف. شاهدان آفاقی «بیرونی»، ب. شاهدان انفسی «درونی».

اول. شاهدان آفاقی (بیرونی)

شاهدان آفاقی «بیرونی» عبارتند از:

الف. خالق

در بسیاری از آیات، خداوند به عنوان گواه و شاهد عملکرد انسان، در این دنیا و روز قیامت معرفی

شده است (یونس/۶۱، ۲۹، ۴۶؛ مجادله/۶؛ نساء/۷۹)؛

ب. مخلوقات

سایر شاهدان «مخلوقات» نیز در طول شهادت خالق و مدیر هستی، در این دنیا تحمل شهادت کرده و یوم الحساب، در محکمه عدل الهی جهت حسابرسی (ارزیابی عملکرد) انسان‌ها شهادت خواهند داد. آنها عبارتند از: فرشتگان (ق/ ۲۱؛ انسان‌ها [پیامبران] احزاب/ ۴۵؛ نساء/ ۴۱؛ علما (نحل/ ۴۳)؛ شهدا (زمر/ ۶۹؛ برگزیدگان امت‌ها (نحل/ ۸۴، ۸۹؛ بقره/ ۱۴۳؛ نساء/ ۴۱؛ مقتولین (تکویر/ ۸ - ۹؛ شاهدجنی (ابراهیم/ ۲۲)؛، شاهد زمانی (آل عمران/ ۱۴۰؛ شاهد مکانی (جمعه/ ۱؛ سجده/ ۱۱؛ هود/ ۴۴؛ شاهد حیوانی (تکویر/ ۵؛ انعام/ ۳۸؛ آیات و روایات بسیاری دیگری بیان‌کننده شاهدان مذکور است. برای جستجو و گردآوری شاهدان به تفاسیر و کتب حدیثی هم مراجعه شده است (جوادی آملی، معاد در قرآن، ۱۳۸۶: ۴/ ۴۱۸ و ۴۱۱ - ۴۱۴)؛ قرائتی، تفسیر نور، ۱۳۸۴: ۱۰/ ۲۰۱؛ مدرسی، تفسیر هدایت، ۱۳۷۸: ۱۱/ ۵۲۴؛ نهاوندی، نفحات الرحمن فی تفسیر القرآن، ۱۴۲۹: ۱/ ۳۴۸؛ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۲۶/ ۱۷۶؛ طباطبایی، انسان از آغاز تا انجام، ۱۳۷۱: ۱۵۲؛ حسینی تهرانی، معادشناسی، ۱۴۲۳: ۷/ ۲۴۵؛ ثقفی تهرانی، روان جاوید در تفسیر قرآن مجید، ۱۳۷۶: ۵/ ۵۶۱؛ فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ۱۴۰۲: ۳۷۰؛ معزی ملایری، جامع احادیث الشیعه، ۱۴۱۸: ۲۷۴/ ۱۴، حدیث (۱۹۸۱۲) است.

دوم. شاهدان انفسی (درونی)

شاهدان درونی غیر از شاهدان بیرونی است که به نفس، اعضاء و جوارح انسان ارتباط دارد و در یوم الحساب، به تشریح عملکرد خویش پرداخته و برای ارزیابی عملکرد الهی شهادت می‌دهند. این شاهدان عبارتند از نفس لواحه (قیامت/ ۲ - ۱۴؛ شمس/ ۷؛ اسری/ ۱۴؛ ...؛ اعضاء دست، پا و زبان (نور/ ۲۴؛ یس/ ۶۵؛ گوش، چشم و پوست بدن (فصلت/ ۲۰؛ سیما و صورت (آل عمران/ ۱۰۶؛ رحمن/ ۴۱؛ یونس/ ۲۷)؛ و

۳. اعطای نامه عملکرد (مطلوب و نامطلوب) در یوم الحساب

بعد از سنجش و ارزیابی عملکرد افراد در سازمان دادرسی الهی، اعطای نامه عملکرد به آنهاست. افرادی که عملکردشان، رضایت‌بخش (مطلوب) و مطابق با معیارها و سنجه‌های ارزیابی باشد، کارنامه عملکردشان درحالی که شاد و مسرور هستند، به دست راست آنها اهدا می‌شود (انشقاق/ ۷-۸؛ اسراء/ ۷۱؛ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۱۲/ ۲۰۳)؛ در مقابل افرادی که دارای سوء عملکرد، عدم مطابقت آن با معیارهای ارزیابی و شهادت شهود علیه آنها باشد، کارنامه عملکردشان، از پشت سر به آنها داده می‌شود، درحالی که غمگین و مضطرب هستند، آرزو می‌کنند که ای کاش بین آنها و

عملکرد شان فاصله طولانی باشد (انشقاق/۱۰-۱۱؛ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۲۶/۳۰۷؛
 حاقه/۲۵؛ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۷: ۱۹/۴۰۱؛ آل عمران/۳۰؛ طبرسی، مجمع البیان
 فی تفسیر القرآن، ۱۳۷۲: ۲/۷۳۳)؛

نامۀ عملکرد	ردیف	آیات	مفهوم برداشت شده	منبع
اعطای نامۀ عملکرد مطلوب در قیامت بعد از ارزیابی	۱	فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يَحَسْبُ حِسَابًا يَسِيرًا	اعطای نامۀ عملکرد مطلوب به دست راست مؤمن و...	انشقاق/۷-۸
	۲ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يَظْلُمُونَ فِتْيَالًا	اعطای نامۀ عملکرد مطلوب به دست راست مؤمنان و...	اسراء/۷۱
	۳	كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيَّينَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ كِتَابٌ مَرْفُومٌ	نامۀ عملکرد نیکوکاران در اعلی درجه از جهت ارزش	مطففین/۱۸-۱۹-۲۰
اعطای نامۀ عملکرد نامطلوب در قیامت بعد از ارزیابی	۱	وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ	نامۀ عملکرد نامطلوب از پشت سر به مشرکان، کافران و گناهکاران و...	انشقاق/۱۰
	۲	وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوْتِ كِتَابِيهِ	نامۀ عملکرد نامطلوب به اصحاب شمال که آرزو می کنند که عملکردشان را نبینند	حاقه/۲۵
	۳	كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ... وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ (۸) كِتَابٌ مَرْفُومٌ...	نامۀ عملکرد فجار در پایین ترین درجه از جهت ارزش	مطففین/۷-۸-۹

جدول ۱۱ (۳-۴) گزاره های قرآنی اعطای نامۀ عملکرد مطلوب و نامطلوب در یوم الحساب

۴. پاداش و کیفر ابدی بعد از ارزیابی عملکرد در یوم الحساب

اول. پاداش عملکرد مطلوب در یوم الحساب

با مقایسه عملکرد با معیارها و سنجها ارزیابی و رضایت شهود، نامۀ عملکرد مطلوب به دست راست
 افراد، اعطا می شود و نوبت پاداش عملکرد فرا می رسد. بهشت برین، سعادت ابدی و جوار قرب الهی
 بزرگترین پاداش و هدیه ی الهی برای مجریان عملکرد مطلوب است (حاقه ۱۹ تا ۲۴؛ طیب، اطیب البیان فی
 تفسیر القرآن، ۱۳۶۹: ۱۳/۱۶۹؛ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۴۱۷: ۱۹/۴۰۱-۴۰۰).

جدول ۱۲ (۳-۵) گزاره‌های قرآنی پاداش عملکرد مطلوب در یوم الحساب

پاداش یوم الحساب	ردیف	آیات	مفهوم برداشت شده	منبع
پاداش عملکرد مطلوب در یوم الحساب	۱	وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى... وَأَنْ سَعَى سَوْفَ يَرَى	پاداش، نتیجه سعی و تلاش عملکرد مطلوب	نجم/۳۹- ۴۰
	۲	مَنْ كَانَ يَرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا	پاداش عملکرد مطلوب نزد خداست	نساء/۱۳۴
	۳	... مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا	پاداش بزرگ نتیجه عملکرد مطلوب	نساء/۱۱۴
	۴	فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ... وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ... فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ..... غُرُبًا أَتْرَابًا لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ... - أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ	سعادت و خوشبختی ابدی در یوم الحساب پاداش عملکرد مطلوب	واقعه/۸- ۲۷ تا ۳۸ بلد/۱۸
	۵	فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ... إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيهِ... فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (۲۱) فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ....	بهشت عالی و زندگی سعادت‌مند ابدی پاداش عملکرد مطلوب	حاقه/۱۹- ۲۰-۲۱- ۲۲-۲۳- ۲۴
	۶	وَإِذَا الْجَنَّةُ أُرْلِفَتْ... عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أُخْضِرَتْ	بهشت برین پاداش و نتیجه عملکرد مطلوب	تکویر/۱۳- ۱۴

دوم. کیفر و عذاب عملکرد نامطلوب در یوم الحساب

کتاب مدیریت الهی (قرآن) کیفر افراد، گروه، و سازمان‌های فراوانی را بیان کرده که در اثر عملکرد نامطلوب شان، دچار کیفر و عذاب دردناک الهی شده‌اند که در سرای ابدی جایگاه آنان جهنم سوزان خواهد بود (نساء/۱۱۵؛ واقعه/۴۱ تا ۵۵؛ هود/۱۹-۹۴)؛

جدول ۱۳ (۶-۳) گزاره‌های قرآنی کیفر عملکرد نا مطلوب در یوم الحساب

کیفر در یوم الحساب	ردیف	آیات	مفهوم برداشت شده	منبع
کیفر و جزای عملکرد نامطلوب در یوم الحساب	۱	إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا	عذاب دردناک یوم الحساب کیفر کافران	نبا/ ۴۰
	۲	إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا لِّطَّاغِينَ مَنَابٍ... لَا يَشِينُ فِيهَا أَخْقَابًا... لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَ لَا شَرَابًا...	جهنم کیفر بدکاران، جایگاه مردمان سرکش ستمکار	نبا/ ۲۱ تا ۲۶
	۳	وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ... خُذُوهُ فَغُلُّوهُ... ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ	آتش عذاب جهنم کیفر عملکرد نامطلوب	حافه/ ۲۵- تا- ۳۱
	۴	وَأَصْحَابُ الشَّامِلِ مَا أَصْحَابُ الشَّامِلِ... فِي سَمُومٍ وَ حَمِيمٍ... وَ ظِلٌّ مِنْ يَحْمُومٍ... لَا بَارِدَ وَ لَا كَرِيمٍ... لَا يَكُونُ مِنْ شَجَرٍ مِنْ رَقُومٍ... فَمَالُؤْنَ مِنْهَا الْبُطُونُ... فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ... فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ	جهنم سوزان و دردناک کیفر عملکرد نامطلوب اصحاب شمال	واقعه/ ۴۱ تا ۵۵
	۵	وَمَنْ يَشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَ يَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَ نُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَ سَاءَتْ مَصِيرًا	جهنم گيهر (عملکرد نامطلوب) نافرمانی و انحراف از مسیر مستقیم	نساء/ ۱۱۵
	۶	وَ إِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ	شعله‌ور شدن آتش جهنم، کیفر عملکرد نامطلوب	تکویر/ ۱۲

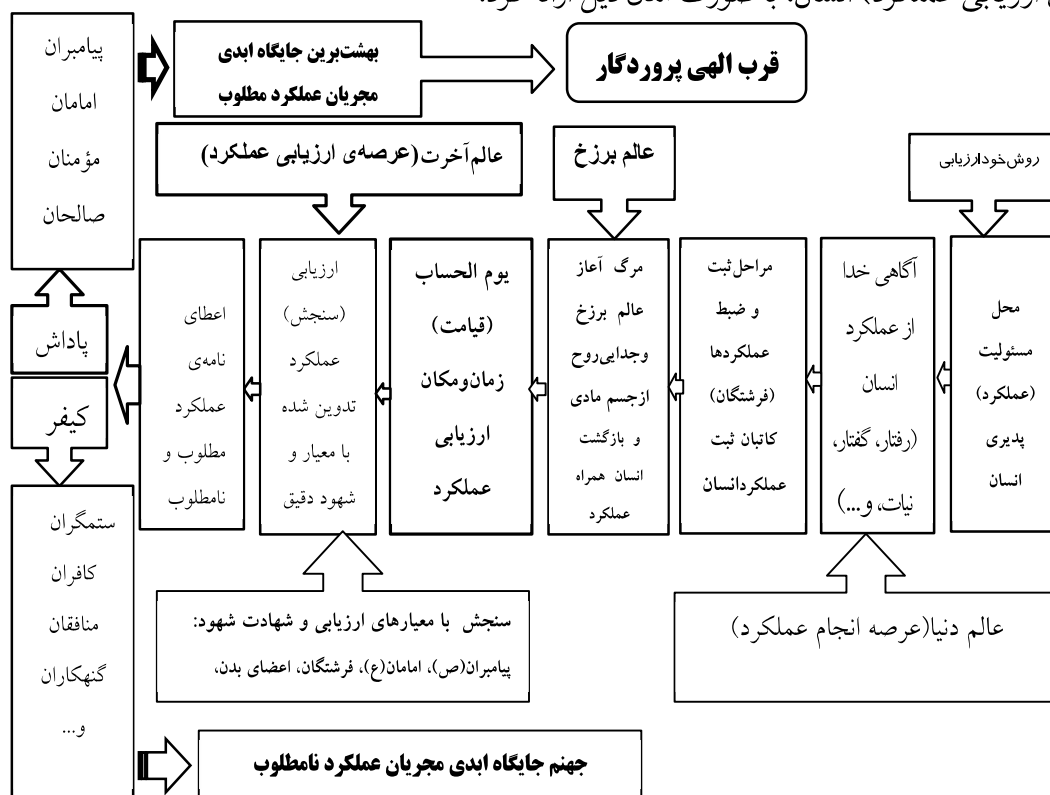
افرادی مانند: مشرک و کافر (نبا/ ۴۰)؛ ابلیس (اعراف/ ۱۱-۱۳-۱۸)؛ ابولهب (مسد/ ۱-۳)؛ زاناکار (نساء/ ۲۵)؛ مطیع ابلیس (ص/ ۷۵-۸۵)؛ [اهل تفاخر؛ تارک انفاق] (قصص/ ۷۶-۷۷-۸۱)؛ گوینده سخن باطل (انعام/ ۹۳)؛ و... و گروه‌هایی مانند: تکذیب‌کنندگان حسابرسی (آل عمران/ ۱۹)؛ نبا/ ۲۱ تا ۲۷)؛ [مستکبران، دروغگویان؛ مسخره‌کنندگان؛ تکذیب‌آیات؛ کافران؛ مستکبران؛ استهزارکنندگان؛ پیروان ابلیس؛ کتمان‌کنندگان حق] (انعام/ ۹۳)؛ اعراف/ ۱۴۷؛ روم/ ۱۶؛ توبه/ ۶۵-۶۶؛ بقره/ ۳۹؛ لقمان/ ۷؛ جائیه/ ۹-۱۰؛ اعراف/ ۱۱-۱۸؛ بقره/ ۱۷۴-۱۷۶)؛ [اذیت‌کنندگان؛ مرتدان؛ استبدادگران؛ اسراف‌کنندگان؛ افتراکنندگان؛ بدعت‌کنندگان؛ تحریف‌کنندگان؛ ترک‌کنندگان توبه؛ دشمنان؛ حسودان؛

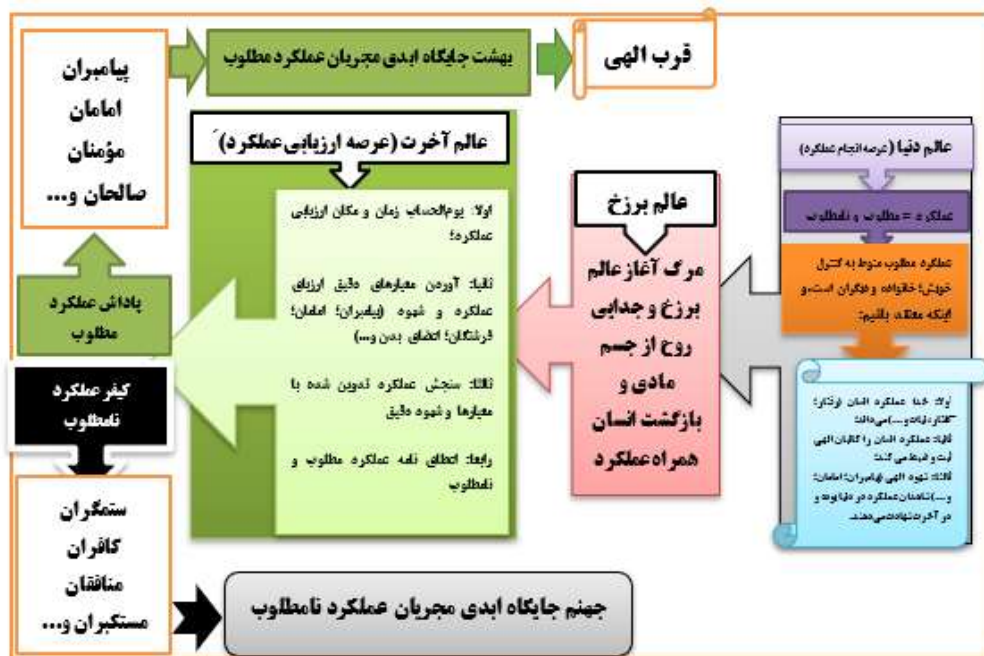
فاسقان؛ ...] (توبه/۶۱؛ بقره/۲۱۷؛ بقره/۲۰۶؛ غافر/۴۳؛ مائده/۷۲-۷۳؛ بقره/۷۹؛ آل عمران/۷۷؛ بروج/۱۰؛ توبه/۵۲؛ بقره/۹۰؛ بقره/۹۹)؛ [اصحاب اخدود، اصحاب ایکه، اصحاب الجنه، اصحاب الرس، اصحاب سبت، اصحاب شمال] (بروج/۴-۶-۱۰؛ شعراء/۱۷۶-۱۸۹؛ قلم/۱۷ تا ۲۰؛ فرقان/۳۸-۳۹؛ اعراف/۱۶۲-۱۶۴؛ واقعه/۴۱-۵۴-۵۵)؛ ... سازمان‌هایی مانند: اشراف امت‌های فاسد (هود/۸۹-۹۴؛ فرقان/۳۷-۳۹؛ توبه/۷۰)؛ [قوم فرعون، قوم سبا، قوم ثمود، قوم شعیب، قوم نوح] (اعراف/۱۳۰-۱۳۶؛ سبا/۱۵-۱۷؛ اعراف/۷۳-۷۵-۷۸؛ اعراف/۹۰-۹۱) (اعراف/۵۹-۶۰-۶۴؛ مؤمنون/۲۷)؛ اهل کتاب، ائمه کفر، بنی اسرائیل (توبه/۳۴-۳۵؛ توبه/۱۲ تا ۱۷؛ اعراف/۱۵۲) و... همه به جهت انجام عملکرد نامطلوب کيفر و جایگاه ابدیشان جهنم و عذاب دردناک الهی است که در یوم الحساب به آنها داده می‌شود.

ارائه مدل ارزیابی عملکرد بر اساس گزاره‌های قرآنی

الگوی ارزیابی عملکرد را می‌توان بر اساس گزاره‌های قرآنی جستجو شده، درباره عوالم سه‌گانه: عالم دنیا (محل تولید عملکرد)؛ عالم برزخ (فاصل دنیا و یوم الحساب) و عالم آخرت = یوم الحساب (زمان ارزیابی عملکرد) انسان، به صورت مدل ذیل ارائه کرد:

شکل (۳) مدل اول ارزیابی عملکرد بر اساس گزاره‌های قرآنی (محقق ساخته)

شکل (۳) مدل دوم ارزیابی عملکرد بر اساس گزاره‌های قرآنی (محقق ساخته)

نتیجه

- مدل ارزیابی عملکرد مدیریت غربی دارای فرایندی است که بر اساس منفعت مادی و بهره‌وری سازمان برای رسیدن به سود مادی در عالم دنیا (محل عملکرد)، در پنج مرحله تدوین شده است:
- ایجاد استانداردهای عملکرد؛
 - برقراری ارتباط استانداردها با سازمان و پرسنل آن؛
 - ارزیابی و سنجش عملکرد سازمان و پرسنل آن با روش‌های سنتی، کیفی و مدرن است که هرکدام می‌تواند در ارزیابی عملکرد سازمان و پرسنل آن به کار گرفته شود؛
 - مقایسه عملکرد واقعی با عملکرد استانداردهای موجود است که سبب تشخیص ضعف عملکرد سازمان و کارکنان آن می‌شود؛
 - در مرحله آخر، اقدامات اصلاحی برای عملکرد ضعیف یا پاداش برای عملکرد مطلوب صورت می‌گیرد.
- درحالی‌که در مدیریت رحمانی فرایند ارزیابی عملکرد بسیار دقیق و ظریف بوده و علاوه بر عالم دنیا (محل عملکرد) در یوم الحساب (زمان ارزیابی) هم انجام می‌شود:

الف. عالم دنیا عرصه و محل عملکرد:

عملکرد (مطلوب)؛ با خود ارزیابی و ارزیابی فرد مؤمن در سازمان و جامعه اسلامی صورت می‌گیرد؛ و همه افراد سازمان اسلامی در مدیریت رحمانی اعتقاد دارند به این که:
اولاً: خدا عملکرد انسان (رفتار؛ گفتار، نیت و...) می‌داند؛
ثانیاً: عملکرد انسان را کاتبان الهی ثبت و ضبط می‌کند؛
ثالثاً: شهود الهی (پیامبران؛ امامان؛ و...) شاهدان عملکرد در دنیا بوده و در آخرت شهادت می‌دهند.

ب. عالم برزخ فاصل بین دنیا (محل تولید عملکرد) و یوم الحساب (زمان ارزیابی عملکرد)؛
ج. عالم آخرت - یوم الحساب (زمان ارزیابی عملکرد) در سازمان مدیریت رحمانی است و مراحلی دارد:

- به کارگیری معیارهای دقیق ارزیابی (سنجش) عملکرد در یوم الحساب؛
- گماشتن شاهدان «گواهان» عملکردها در یوم الحساب؛
- اعطای نامه عملکرد (مطلوب و نامطلوب) در یوم الحساب؛
- پاداش و کیفر ابدی بعد از ارزیابی عملکرد در یوم الحساب؛

بنابراین فرایند ارزیابی عملکرد قرآنی دارای مراحل است و اولین مرحله آن دنیاست که مزرعه آخرت و محل عملکرد انسان است. از این رو باید عملکرد خویش را در سازمان به نحو مطلوب انجام دهد؛ چراکه وی معتقد است که خدا عملکرد وی را می‌بیند و همچنین کاتبان اعمال؛ عملکرد وی را ثبت کرده و نیز شاهدان اعمال عملکرد وی را مشاهده کرده و در یوم الحساب علیه وی شهادت خواهند داد.

مرحله دوم فاصل بین دنیا و یوم الحساب است که انسان با توجه به عملکردش، با بدن مثالی مدتی در عالم برزخ زندگی می‌کند.

مرحله سوم عالم آخرت است که بعد عالم برزخ، به وقوع می‌پیوندد. در یوم الحساب، زمان ارزیابی عملکردهای افراد که در لوح محفوظ ثبت و کتابت شده، فرا می‌رسد. ارزیاب حقیقی عملکردهای افراد، امت‌ها، و... را با معیارهای ارزیابی عملکرد، ارزیابی می‌کند و برای اینکه سنجش عادلانه برگزار شود از شهود آفاقی و انفسی بهره برده و عادلانه‌ترین ارزیابی عملکرد در نظام هستی انجام می‌شود. بعد از ارزیابی نوبت اعطای نامه عملکرد افراد و امت‌ها، فرا می‌رسد. در صورتی که عملکرد، مورد امضای سازمان دادرسی الهی واقع شود؛ به صورت نامه به دست راست مجری عملکرد اعطا می‌شود. در غیر این صورت، نامطلوب بوده و به صورت نامه از پشت سر به وی اعطا می‌گردد. در

نظام ارزیابی عملکرد الهی، بهشت برین، و قرب الهی، پاداش عملکرد مطلوب است که به پیامبران؛ امامان، صالحان و مؤمنان اعطا می‌شود. جهنم سوزان، جزای عملکرد نامطلوب است که ستمگران؛ کافران؛ مشرکان؛ و مستکبران و... گرفتار آن می‌شوند.

بنابراین کارمندان و افراد سازمان در نظام عملکرد مدیریت رحمانی در عرصه دنیا، توسط ناظر مؤمن؛ نظارت شده و باید با خودکنترلی در قبال خود و نظارت بر خانواده و عملکرد دیگران آن‌گونه عمل کنند، که عملکردشان مطلوب و مورد رضای الهی قرار گیرد؛ چراکه آنها اعتقاد دارند که عملکردشان را خدا می‌بیند و عملکردشان هم، توسط کاتبان الهی، ثبت می‌شوند. و از طرفی هم شاهدانی، عملکردشان را مشاهده کرده، تا در یوم الحساب، علیه آن شهادت بدهند. ازاین‌رو باید عملکردشان در سازمان دقیق و مطلوب باشد تا پاداش دریافت کنند، در غیر این صورت، عملکردشان نامطلوب بوده و مؤاخذه خواهند شد.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه: محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از اساتید جامعة المصطفی، انتشارات بین المللی المصطفی، قم: چاپ دوم، ۱۳۸۸.
۲. ابن منظور، جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، الطبعة الاولى، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت: ۱۴۲۶ ه و ۲۰۰۵ م؛ الجزء الرابع والخامس عشر، ۱۴۱۰ ه، ۱۹۹۰ م.
۳. آذری، علیرضا؛ زمانی مزده، مهدی؛ الگوی راهبردی مدیریت عملکرد سازمان، انتشارات مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، تهران: ۱۳۹۳.
۴. اشکنانی، محمدابراهیم، مدیریت و ارزیابی (مفاهیم و کاربردها)، ترجمه: زاهد ویسی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۷.
۵. اشکنانی، محمدابراهیم؛ مدیریت و ارزیابی (مفاهیم و کاربردها)، انتشارات شرکت چاپ و نشر بین الملل، تهران: ۱۳۸۷؛
۶. بهمنی، سعید، نظریه پردازی قرآن بنیاد، رهیافت های توسعه روش نظریه پردازی قرآن بنیاد شهید صدر، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و معارف قرآن، قم: ۱۳۹۷.
۷. تیلور، فردریک وینسلو، اصول مدیریت علمی، ترجمه محمد علی توسی، مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران: ۱۳۶۹.
۸. ثقفی تهرانی، محمد، روان جاوید در تفسیر قرآن مجید، انتشارات برهان، تهران: ۱۳۷۶.
۹. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن: معاد در قرآن، مرکز نشر اسراء، قم: چاپ چهارم، ۱۳۸۶ ش.
۱۰. حسینی، سیدعباس، میرزاپور، حامد، کاربرد سیستم های کنترل کیفیت، انتشارات، سازمان سمت، تهران: ۱۳۸۸.
۱۱. حسینی تهرانی، محمدرحیم، معاد شناسی، انتشارات علامه طباطبائی، مشهد: ۱۴۲۳ ق.
۱۲. حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، صححه: هاشم الرسولی المحلاتی، مؤسسه اسماعیلیان، قم: چاپ دوم، ۱۳۸۳ ق.
۱۳. دسلر، گری، مبانی مدیریت منابع انسانی، ترجمه: علی پارسائیان، سید محمد اعرابی، انتشارات دفتری پژوهش های فرهنگی، تهران: چاپ ششم، ۱۳۸۹.
۱۴. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، تهران: ۱۳۵۲.
۱۵. رفیع زارده، علاء الدین، رونق، یوسف، مدیریت و ارزیابی عملکرد با رویکرد علمی - کاربردی (سازمان، مدیران، و کارکنان)، انتشارات فرمنش، تهران: ۱۳۹۲.

۱۶. سبحانی، جعفر، منشور جاوید، انتشارات مؤسسة سید الشهدا (علیه السلام)، قم: ۱۳۶۹ ش.
۱۷. سعیدی، پرویز؛ نظری، محمدرضا؛ اصول مدیریت و سرپرستی، انتشارات پیام پویا، تهران: چاپ سوم، ۱۳۸۷.
۱۸. سیدجوادین، سیدرضا، مبانی مدیریت منابع انسانی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران: ۱۳۸۳
۱۹. سیدنقوی، میرعلی؛ حسن پور، اکبر؛ حسامی، زهرا؛ مدیریت استراتژیک عملکرد کاکنان؛ از تئوری تا عمل، مؤسسه کتاب مهربان نشر، تهران: ۱۳۹۱؛
۲۰. طباطبائی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرّسین حوزه علمیه قم، قم: چاپ پنجم، ۱۴۱۷ ق.
۲۱. طباطبائی، محمدحسین، انسان از آغاز تا انجام، ترجمه و تعیقات: صادق لاریجانی، نشر علامه طباطبائی، تهران: چاپ دوم، ۱۳۷۱.
۲۲. طباطبائی، محمدحسین، رسائل توحیدی (توحید ذاتی، اسماء حسنی، افعال الهی، وسائل فیض میان خدا و عالم مادی)، ترجمه و تحقیق: علی شیروانی؛ به کوشش هادی خسروشاهی، بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، قم: ۱۳۸۸.
۲۳. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات ناصر خسرو، تهران: چاپ سوم، ۱۳۷۲ ش.
۲۴. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت: ۱۴۳۰ ق-۲۰۰۹ م.
۲۵. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، داراحیاء التراث العربی، بیروت: بی تا.
۲۶. طیب، عبدالحسین، تفسیر اطیب البیان، انتشارات اسلام، بازار شیرازی: چاپ دوم، ۱۳۶۹ ش.
۲۷. عاملی، ابراهیم، تفسیر عاملی، انتشارات صدوق، تهران: ۱۳۶۰.
۲۸. فیاض بخش، نفیسه، ساکنان ملکوت، انتشارات احیاء کتاب، تهران: ۱۳۸۵.
۲۹. فیض کاشانی، محسن، تفسیر الصافی، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت: الطبعة الثانية، ۱۴۰۲ ق.
۳۰. قرائتی، محسن، تفسیر نور، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، تهران: چاپ پنجم، ۱۳۸۴ ش.
۳۱. قرشی سیدعلی اکبر، قاموس قرآن، دار الکتب الإسلامية، تهران، چاپ ششم، ۱۳۷۱ ش.
۳۲. قطب، سید، فی ظلال القرآن، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت: الطبعة الخامسة، ۱۳۸۶ ش، ۱۹۶۷ م.

۳۳. قلی‌زاده، محمدحسین؛ آزادینخواه، مجید، مدیریت عملکرد نوین و کارت امتیازی متوازن، انتشارات دانشگاه گیلان، گیلان: ۱۳۸۹.
۳۴. کردرستمی، مجید؛ اشکنانی، محمدابراهیم، فنون مدیریت نوین: آنچه مدیران عصرجدید باید بیاموزن، سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، تهران: ۱۳۸۸.
۳۵. کلینی، محمد یعقوب، اصول کافی، ترجمه محمد باقر کمره‌ای، انتشارات اسوه، تهران: چاپ چهارم، ۱۳۷۹ ش.
۳۶. مترجمان، تفسیر هدایت، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: ۱۳۷۷ ش.
۳۷. محمدی، حسنعلی، آسمانگر: فرهنگ جامع اسماءالله: اسما و صفات الهی در قرآن، متون دینی و ادبیات فارسی همراه با نام خداوند به ۳۱۴ زبان و لهجه ملل جهان، ویراسته کاظم عابدینی، قم: فراگفت، ۱۳۹۰.
۳۸. مدرسی، محمدتقی، تفسیر هدایت، ترجمه: پرویز اتابکی، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد: ۱۳۷۸ ش.
۳۹. معزّی‌ملایری، اسماعیل، جامع احادیث الشیعه، المطبعة: المهر، قم: ۱۴۱۸ ق.
۴۰. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران: چاپ هشتم، ۱۳۷۱ ش.
۴۱. مکارم‌شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، تهران: ۱۳۷۴ ش.
۴۲. نهاوندی، محمدبن عبدالرحیم، نفحات الرحمن فی تفسیر القرآن، قسم الدراسات الاسلامیه - مؤسسه البعثه، قم: ۱۴۲۹ ق.
۴۳. هاشمی‌رفسنجانی، اکبر؛ فرهنگ قرآن، انتشارات مؤسسه بوستان کتاب، قم: ۱۳۸۵

References

۱. Quran Karim (Translation of the Holy Quran): Translated by Mohammad Ali Rezaei Esfahani and A Group of Professors at Al-Mustafa International University, Al-Mustafa International University Publications, Qom: ۲nd Edition, ۱۳۸۸ SH (۲۰۰۹ CE).
۲. Amili, Ibrahim, Tafsir Amili (Amili's Exegesis), Saduq Publications, Tehran: ۱۳۶۰ SH (۱۹۸۱ CE).
۳. Ashkanani, Mohammad Ibrahim, Modiriat va Arziabi (Ma'faahim va Karburdha) (Management and Evaluation - Concepts and Applications), Translated by Zahid Vesi, Tehran: Islamic Preaching Organization, International Printing and Publishing Company, ۱۳۸۷ SH (۲۰۰۸ CE).
۴. Ashkanani, Mohammad Ibrahim, Modiriat va Arziabi (Ma'faahim va Karburdha) (Management and Evaluation - Concepts and Applications), International Printing and Publishing Company, Tehran: ۱۳۸۷ SH (۲۰۰۸ CE).
۵. Azari, Alireza, Zamani-Mozhdeh, Mehdi, Elgoo-ye Rahbordi-e Modiriat-e Amalkard-e Sazman (Strategic Performance Management Model), The Institute of Educational and Research Industries of the Defense, Tehran: ۱۳۹۳ SH (۲۰۱۴ CE).
۶. Bahmani, Saeed, Nazariyeh-pardazi-ye Quran-bonyad: Rahyathaye Tosia Ravish Nazariyeh-pardazi-ye Quran-bonyad e Shaheed Sadr (Quranic-Centered Theory: Approaches to Quranic-Based Theorizing of Shaheed Sadr), The Institute for Quranic Culture and Sciences, Qom: ۱۳۹۷ SH (۲۰۱۸ CE).
۷. Dehkhoda, Ali Akbar, Lughat-nameh Dehkhoda (Dehkhoda's Dictionary), University of Tehran Publications, Tehran: ۱۳۵۲ SH (۱۹۷۳ CE).
۸. Dessler, Gary, Mabani-ye Modiriat-e Manabe-e Ensanii (Foundations of Human Resource Management), Translated by Ali Parsaian and Seyyed Mohammad I'rabi, Cultural Studies Office Publications, Tehran: ۶th Edition, ۱۳۸۹ SH (۲۰۱۰ CE).
۹. Fayyaz-Bakhsh, Nafiseh, Sakinan Molkoot (Inhabitants of the Malakot), Ihya Ketab Publications, Tehran: ۱۳۸۵ SH (۲۰۰۶ CE).
۱۰. Fayz-Kashani, Mohsen, Tafsir al-Safi (The Pure Exegesis), Al-A'lami Institute for Publications, Beirut: ۲nd Edition, ۱۴۰۲ AH (۱۹۸۱ CE).
۱۱. Hashemi-Rafsanjani, Akbar, Farhang Quran (Quran Dictionary), Bustan-e Ketab Institute Publications, Qom: ۱۳۸۵ SH (۲۰۰۶ CE).
۱۲. Hosseini, Seyyed Abbas, Mirzapour, Hamed, Karbord-e Sistem-haye Kontrol-e Kifayat (Application of Quality Control Systems), SAMT Organization, Tehran: ۱۳۸۸ SH (۲۰۰۹ CE).
۱۳. Hosseini-Tehrani, Mohammad Hossein, Ma'ad-shenasi (Eschatology), 'Allameh Tabataba'i Publications, Mashhad: ۱۴۲۳ AH (۲۰۰۴ CE).
۱۴. Howizi, Abd Ali bin Jum'a, Tafsir Nur al-Thaqalayn (Exegesis of Nur al-Thaqalayn), Edited by Hashem al-Rasuli al-Mahallati, Ismailian Institute, Qom: ۲nd Edition, ۱۳۸۳ AH (۲۰۰۴ CE).
۱۵. Ibn Manzur, Mohammad bin Mukarram, Lisan al-Arab (The Tongue of the Arabs), ۱st Edition, Al-A'lami Center for Publications, Beirut: ۱۴۲۶ AH (۲۰۰۵ CE), Volumes Four and Fifteen, ۱۴۱۰ AH (۱۹۹۰).

۱۶. Javadi-Amoli, Abdullah, Tafsir-e Mozoi-ye Quran: Ma'ad dar Quran (Thematic Interpretation of the Quran: Resurrection in the Quran), Isra Publication Center, Qom: ۴th Edition, ۱۳۸۶ SH (۲۰۰۷ CE).
۱۷. Kord-Rostami, Majid, Ashkanani, Mohammad Ibrahim, Fonoon-e Modiriat Novin: Anche Modiran Asr-e Jadid Bayad Beyamozan (Modern Management Techniques: What New Era Managers Should Learn), Islamic Preaching Organization, International Printing and Publishing Company, Tehran: ۱۳۸۸ SH (۲۰۰۹ CE).
۱۸. Kulayni, Mohammad Ya'qub, Usul al-Kafi (The Principles Sect of Kafi), Translated by Mohammad Baqir Komrayi, Uswah Publications, Tehran: ۴th Edition, ۱۳۷۹ SH (۲۰۰۰ CE).
۱۹. Makarem-Shirazi, Naser, Tafsir Nemooneh (Exemplary Exegesis), Dar al-Kutub al-Islamiyyah, Tehran: ۱۳۷۴ SH (۱۹۹۵ CE).
۲۰. Modarresi, Mohammad Taqi, Tafsir Hidayat (The Exegesis of Guidance), Translation by Parviz Atabaki, Astan Quds Razavi Publications, Mashhad: ۱۳۷۸ SH (۱۹۹۹ CE).
۲۱. Moein, Mohammad, Farhang-e Farsi Moein (Moein's Persian Dictionary), Amir Kabir Publishing Institute, Tehran: ۸th Edition, ۱۳۷۱ SH (۱۹۹۲ CE).
۲۲. Mo'ezzi-Malayeri, Ismail, Jame'e Ahadith al-Shi'a (Comprehensive Collection of Shi'a Hadith), Al-Mehr Publications, Qom: ۱۴۱۸ AH (۱۹۹۷ CE).
۲۳. Mohammadi, Hassan Ali, Asmangar: Farhang-e Jame'e-ye Asma va Siffat-e Ilahi dar Quran: Matn-e Dini va Adabiyat-e Farsi Hamraha ba Nama-ye Khodavand be 314 Zaban va Lehje-ye Melal-e Jahan (Heavenly Book: Comprehensive Dictionary of the Names of Allah: Divine Names and Attributes in the Quran, Religious Texts, and Persian Literature, Along with the Name of God in 314 Languages and Dialects of the World), Edited by Kazem Abedini, Faraqoft, Qom: ۱۳۹۰ SH (۲۰۱۱ CE).
۲۴. Motarjeman (Translators), Tafsir Hidayat (The Exegesis of Guidance), Islamic Research Foundation of Astan Quds Razavi, Mashhad: ۱۳۷۷ SH (۱۹۹۸ CE).
۲۵. Nahavandi, Mohammad bin Abd al-Rahim, Nafahat al-Rahman fi Tafsir al-Quran (Breezes of Mercy in Quranic Exegesis), Department of Islamic Studies - The Be'thah Institution, Qom: ۱۴۲۹ AH (۲۰۰۸ CE).
۲۶. Qarashi, Seyyed Ali Akbar, Qamus Quran (Quranic Dictionary), Dar al-Kutub al-Islamiyyah, Tehran: ۶th Edition, ۱۳۷۱ SH (۱۹۹۲ CE).
۲۷. Qira'ti, Mohsen, Tafsir Noor (Exegesis of Light), Cultural Center for Quranic Studies, Tehran: ۵th Edition, ۱۳۸۴ SH (۲۰۰۵ CE).
۲۸. Qolizadeh, Mohammad Hossein, Azadikhah, Majid, Modiriat Amalkard Novin va Karte Emtiazi Motavazen (Modern Performance Management and Balanced Scorecard), University of Gilan Publications, Gilan: ۱۳۸۹ SH (۲۰۱۰ CE).
۲۹. Qutb, Sayyid, Fi Zilal al-Quran (In the Shade of the Quran), Dar al-Ihya al-Turath al-Arabi, Beirut: ۵th Edition, ۱۳۸۶ SH (۱۹۶۷ CE).
۳۰. Rafie-Zadeh, Alaa al-Din, Rooneq, Yousuf, Modiriat va Arziabi-e Amalkard ba Roykarde Elmi-Karbari (Management and Performance Evaluation with a Scientific-Practical Approach - Organizations, Managers, and Employees), Farmanesh Publications, Tehran: ۱۳۹۲ SH (۲۰۱۳ CE).

۳۱. Saeedi, Parviz, Nazari, Mohammad Reza, Usul-e Modiriat va Sarparasti (Principles of Management and Supervision), Payam Pouya Publications, Tehran: ۳rd Edition, ۱۳۸۷ SH (۲۰۰۸ CE).
۳۲. Saqafi-Tehrani, Mohammad, Ravani-e Javed dar Tafsir-e Quran-e Moqaddas (Eternal Psychology in the Interpretation of the Holy Quran), Borhan Publications, Tehran: ۱۳۷۶ SH (۱۹۹۷ CE).
۳۳. Seyyed-Javadain, Seyyed-Reza, Mabani-ye Modiriat-e Manabe-e Ensani (Foundations of Human Resource Management), University of Tehran Publications, Tehran: ۱۳۸۳ SH (۲۰۰۴ CE).
۳۴. Seyyed-Nagavi, Mir Ali, Hassanpour, Akbar, Hassami, Zahra, Modiriat-e Estrategik-e Amalkard-e Kakanan: Az Theory ta Amal (Strategic Management of Kakanan Performance: From Theory to Practice), Mehreban Nashr Publications, Tehran: ۱۳۹۱ SH (۲۰۱۲ CE).
۳۵. Sobhani, Jafar, Manshur-e Javid (Eternal Charter), Seyyed al-Shohada Institute Publications, Qom: ۱۳۶۹ SH (۱۹۹۰ CE).
۳۶. Tabarsi, Fazl bin Hassan, Majma al-Bayan fi Tafsir al-Quran (The Compilation of Statements in Quranic Exegesis), Naser Khosrow Publications, Tehran: ۳rd Edition, ۱۳۷۲ SH (۱۹۹۳ CE).
۳۷. Tabatabai, Mohammad Hossein, Al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Scale in Quranic Interpretation), Islamic Promoting Publications of the Society of Seminary Teachers of Qom Seminary, Qom: ۵th Edition, ۱۴۱۷ AH (۱۹۹۶ CE).
۳۸. Tabatabai, Mohammad Hossein, Ensan az Aghaz ta Anjam (Man from the Beginning to the End), Translation and Annotations: Sadiq Larijani, 'Allameh Tabataba'i Publications, Tehran: ۲nd Edition, ۱۳۷۱ SH (۱۹۹۲ CE).
۳۹. Tabatabai, Mohammad Hossein, Resail-e Tawhidi (Tawhid of Essence, Divine Names, Divine Acts, Intermediaries Between God and the Material World), Translation and Research: Ali Shirvani, Edited by Hadi Khosrowshahi, Bustan-e Ketab Qom (Publications of the Office of Islamic Preaching of Qom Seminary), Qom: ۱۳۸۸ SH (۲۰۰۹ CE).
۴۰. Taylor, Frederick Winslow, Usul-e Modiriat-e Elmi (Principles of Scientific Management), Translated by Mohammad Ali Tousi, Center for Public Management Education, Tehran: ۱۳۶۹ SH (۱۹۹۰ CE).
۴۱. Tayyeb, Abdul Hussein, Tafsir Atiyab al-Bayan (The Commentary of the Best Expression), Islam Publications, Bazar Shirazi: ۲nd Edition, ۱۳۶۹ SH (۱۹۹۰ CE).
۴۲. Tureihi, Fakhr al-Din, Majma al-Bahrain (The Confluence of the Two Seas), Al-A'lami Institute for Publications, Beirut: ۱۴۳۰ AH (۲۰۰۹ CE).
۴۳. Tusi, Mohammad bin Hassan, Al-Tibyan fi Tafsir al-Quran (Exposition in Quranic Exegesis), Dar Ihya al-Turath al-Arabi, Beirut: n.d.